

ІНДІАНЦІ ПОСЕЛЕННЯ АКОМА В НЬЮ-МЕКСИКО* (етнографічний нарис)

Олена БОРЯК

До приходу іспанців селище пуебло існувало за принципом самоуправління. Іспанці стали насаджувати європейський стиль управління, що насамперед передбачало централізацію влади. На середину 1920-х років Акома нараховувало дев'ятнадцять матрилінійних, екзогамних кланів, які носили ім'я тотема (зокрема, є клани Антилопи, Ведмедя, Індіка, Бірюзи, Орла, Змії, Сонця, Маїсу). Сам тотем зберігається в певному будинку, і звичайно тримається у спеціальному глечику, годується у визначений час, проте дістається та демонструється лише тоді, коли виконується ритуал особливого значення. Слід зазначити, що обов'язок піклуватися про тотема покладався на жінку. З іншого боку, чоловік був носієм пісень та молитов, пов'язаних із тотемом³¹.

Кожній сім'ї належить певний будинок, який, у свою чергу, підпорядкований жінці. Найстарша з них стоїть на чолі клану, а її брат або дядько по материнській лінії відправляє необхідні ритуали для всього клану. У разі смерті найстаршої жінки, її місце займає наступна за віком жінка з цієї ж родини (це може бути, наприклад, старша донька). На жінці лежить основний обов'язок відповідальності за всіх членів родини, які прислухаються до її порад і настанов. Чоловік відповідає за економічний стан родини, прищеплює дітям необхідні трудові навички і в цілому піклується про дітей. Після одруження молодий переходив для подальшого спільного життя до клану дружини і мешкав у її будинку. Урожай, зібраний на полі, був у його власності — аж поки він не переносив його до оселі дружини, і він переходив у її власність. Проте будинок його матері залишався безпечним притулком для сина. Саме тут він продовжував зберігати священні маски — *качина* (див. нижче), прикрашені пір'ям, а також молитовні жезли³². Розв'язувати економічні проблеми належало жінці, а також її братові (дядьку). При тому родина батька (його мати, а також сестри) часто навідувалися до молодої родини. У разі необхідності вони нада-

вали їй потрібну допомогу та підтримку. Останнім часом ця традиційна схема виявилася порушеною — родина стала значно меншою і роль жінки вже не є визначальною³³.

Діти також належали до материнського клану, і шлюб всередині цього клану був заборонений. Сім'я складалася з трьох поколінь. Дбати про молодших дітей мали переважно старші члени родини, тоді як батьки працювали в полі (чоловіки), виготовляли полотно (чоловіки), гончарні вироби (жінки)³⁴. Проте в поселенні Акома можна було побачити й маленьких дівчаток, які несли у кошику молодшого брата або сестру. Цікаво, що в мові кересан немає окремого терміна для визначення статі новонародженого — замість слів "дівчина", "хлопець" вживається одне слово "дитина". Разом з тим для пуебло суттєвим є розрізнення за статевою, а не віковою ознакою — особливо коли йдеться про взаємини між братом і сестрою. Не існує спеціальної термінології щодо родичів за шлюбною ознакою, але є таке поняття як "крос-кузини", що означає однокровні брат і сестра.

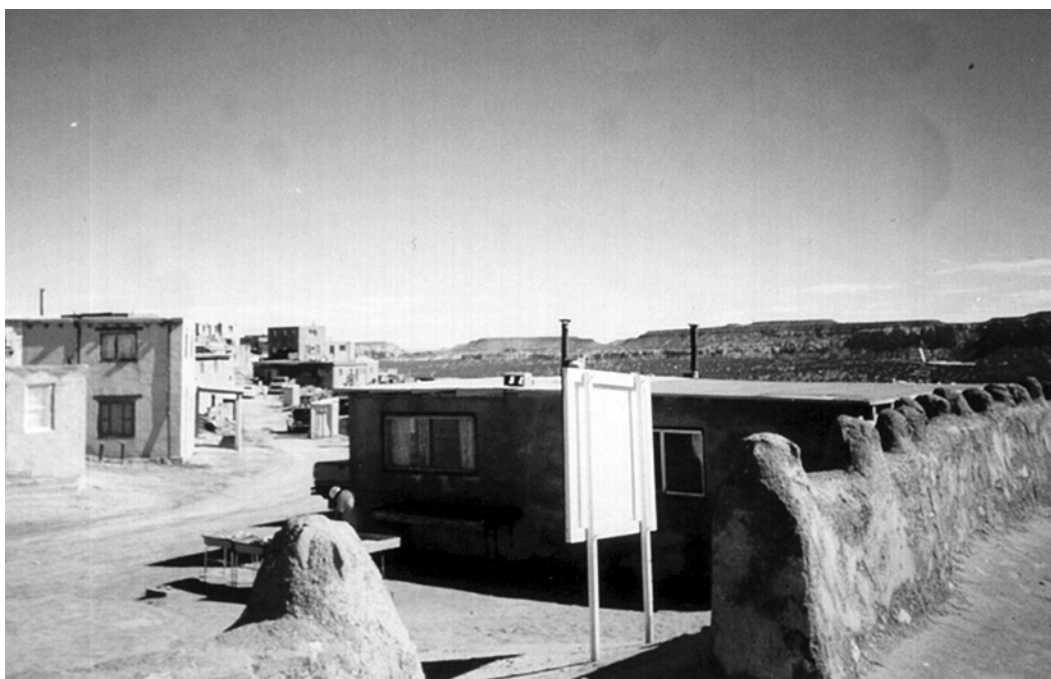
"Адміністрація" Акома складалася з верховного вождя — так званого касика (*ti-a-mo-ni*), наділеного суто адміністративними функціями, двох "лейтенантів" (*tenientes*), трьох військових вождів (*tsatichucha*) із військовим керівником (*hocheni*), а також двох їхніх кухарів (*cocineros*). До них слід додати ще десять вождів (*principales*), які, подібно до касика, обиралися на цю посаду довічно (решта перебувала на посаді протягом одного року). Основна місія касика полягала в спокутуванні гріхів племені — звідси його обов'язок тримати піст (він або вживав дуже скромну їжу один раз на день, або утримувався від неї взагалі протягом чотирьох днів поспіль). Його статус вимагав тривалого й суворого контролю за своєю фізичною витривалістю, так само як здатністю заглиблюватися у таємничий езотеричний стан. Під час війни він також ставав хірургом для поранених і допоміжним медичним персоналом в одній особі. У свою чергу, жителі селища мали певні обов'язки перед касиком — вони віддавали на

* Закінчення. Початок див. у №2/2005

його користь частину врожаю, а також чотири рази на рік влаштовували полювання (після чотириденного посту). Завдання мисливців полягало в тому, щоб після завершення військової операції вполювати чотирьох кролів — по одному з кожної сторони світу. Десятеро вождів (які були завжди вихідцями з клану Антилопи) виконували функції вищого суду, а також контролю за розподілом землі.

Особлива роль в соціальній організації Акома належала військовому керівникові (та шерифу в одній особі). Його надзвичайний статус пояснюється давнім віруванням, згідно з яким він є представником *Ma-se-ua* (або *Mase-wi*)³⁵ — одного з двох синів “Батька-Сонця” та “Матері-Землі”³⁶. Другого сина — *Oyo-ya-ya* (або *Oyoyewi*) — представляв військовий чин, який носив його ім'я. Цим двом міфічним братам-близнюкам було відведено дві скелі в північній частині плато; на їх честь виконувався один з головних танців. Щорічні вибори відбуваються наприкінці грудня — на початку січня — у День Короля. Ритуал ініціації військового вождя Акома досить складний. Він передбачає участь у ньому двох його помічників (так званих “лейтенантів”). До функції останніх входить добування дерева для виготовлення молитовного жезла — цїпка або дощечки, прикрашених узором, а також пир'ям індика. Вони традиційно використовуються індіанцями як

обрядовий дарунок під час звертання з молитвою або проханням до богів та духів³⁷. Помічники також набирають воду з трьох джерел трьома глечиками для обрядових цїлей. Для цього слід послідовно йти в протилежних напрямках сторін світу, починаючи з півночі. Церемонія посвячення для самого вождя розпочинається глибокої ночі, коли він наближається до головної киви зі словами: “Вітання, Батьки, Матері, Вожді, чи можу я увійти?” Після виголошення молитви він прямує до східної частини плато, щоб помолитися на схід сонця, потім обходить вулиці Акома із закликком до його мешканців прокидатися й молитися. Кожен виходить з будинку, виголошує молитву сонцю та сипле трохи кукурудзяного борошна. Коли сонце сходить, два помічники виливають воду з глечиків у басейн на верхівці плато. Наступного дня військовий вождь власноручно виготовляє молитовні жезли. Тим часом виконання ритуалу триває — наступної ночі новопризначений військовий вождь вирушає у західному напрямку, а один з його помічників йде до киви. Тепер обхід поселення спрямовується на південь (одночасно другий помічник вирушає до киви), а завершується там, де починається — у східній частині плато. Тільки після цього військовий вождь може зайти до киви. Офіційна церемонія ініціації відбувається через чотири дні після цього дійства. Йї передує ритуальний спів, який ви-

Поселення Акома. На передньому плані — піч, огорожа кладовища

конує вождь. Їжа заноситься у ківу й викладається перед вівтарем. Кожен може потрапити до святилища, включаючи жінок. Вбрання військового вождя складається лише зі штанів — він без нагрудного одягу та босоніж. Починаються танці та спів. Ритуал посвячення передбачає шмагання шаманом ініціанта батогом із пальми юкка — спочатку чотири рази по плечах, а далі — по гомілках, по стегнах, по череву, і наостанок — по грудях. Другий шаман повторює цю процедуру — спочатку по плечах, потім по середині спини, по тильній частині гомілок, і на останок — по литках. Такій же процедурі підлягають ті, хто залишали цю посаду — екс-вождь разом зі своїми двома помічниками. До неї долучаються два помічники нового військового вождя. Складовою ритуалу посвячення є також споживання напою з розведеного водою посліду змії — за уявленнями, він надає людині надзвичайної сили. Військовий вождь залишається в ківі протягом чотирьох днів — торкатися його самого (і навіть його одягу) суворо забороняється, оскільки вірять, що в той час він має надзвичайну силу. Ритуал ініціації завершується обходом джерел за сторонами світу — в тій же послідовності, як це робилося в перший день посвячувальної церемонії³⁸.

Серед інших подій дослідники звертали увагу на “церемонію дружби” — своєрідне дійство, яке, по суті, нагадує обряд посестринства — між жінками (або дівчатами); побратимства — між чоловіками (або хлопчиками), а також між хлопцем і дівчиною (чоловіком і жінкою). В останньому випадку між ними також встановлювалися дружні стосунки (*saukin*), як між сестрою і братом, а отже, укладання між ними шлюбу категорично заборонялося.

Опис обрядового життя індіанців взагалі, і пуебло Акома тут не виняток, є справою складною. І не тільки тому, що ця сфера огорнута таємницею. 1934 року на дослідників, які вивчали тут архітектурні пам'ятки, старійшинами Акома був фактично накладений домашній арешт на чотири дні — термін, доки проходив ритуал, суворо заборонений для сторонніх³⁹. Всілякого роду церемонії глибоко укорінені в житті пуебло Акома, насамперед йдеться про ритуали, які узгоджуються із сільсько-господарськими сезонами. Типовими

для пуебло мовної сім'ї керес є також групові танці, які виконуються чоловіками та жінками в яскравих костюмах, подеколи без масок⁴⁰. Для розуміння обрядового життя Акома слід згадати неодмінного супутника церемоній — духів предків *качина* (*kachina*). За уявленнями, їх існувало понад триста “різновидів”. Вони періодично поверталися на землю разом із хмарами й дощем, щоб допомогти людям. До них зверталися з молитвою, щоб пішов дощ і земля дала гарний врожай⁴¹. Вірили, що колись вони жили серед людей, але були ображені відсутністю уваги. Перед тим, як залишити цей світ, вони навчили людей танцювати. Тому учасника ритуальних танців теж називали *качина*, так само як і маску, яку він одягав під час його виконання. Слід зазначити, що дух *качина* зображали у вигляді дерев'яної ляльки, яку вбирали у традиційний одяг — *качина*. Її давали дітям для гри, немовби привчаючи їх до зовнішньої подоби духа.

В Акома протягом року відзначалося чотири головних свята⁴². Сьогодні найбільшою популярністю серед туристів користується свято св. Штефана, яке припадає на 2 вересня. Культ святого був запозичений у місіонерів. Зранку біля церкви *Сан Естебан дель Рей* б'ють в барабани, скликаючи всіх до урочистої служби. Після відправи священник проводить обряд вінчання молодих. За повідомленнями, що сягають середини ХІХ ст., складовими святкування дня св. Штефана в пуебло, які належали до мовної сім'ї керес, був “танець змії”. Проте для Акома він не

Сучасний вигляд поселення індіанців пуебло Акома.
Драбина, що веде на другий поверх будинку.
Фото автора (жовтень 2003 р.)

характерний. Традиційно в день святого Штефана виконується “танець маїсу”. Згідно легенди, він був даний людям Акома міфічною богинею-Матір’ю з метою об’єднання в спільному дійстві його мешканців. У “танці маїсу”, який супроводжується співом та молитвами, задіяні також молитовні жезли. Провідна роль у ньому покладається на танцюристів-кошаре — своєрідних блазнів. Їх тіла розмальовані поперечними чорними та білими смугами. Вони немов уособлюють духів предків, і під час здійснення обрядового танцю своїми рухами звеселяють присутніх.

Наступною календарною датою є Духів день. Його святкування в Акома за всіма ознаками є відгомонам католицької традиції, привнесеної на ці землі іспанцями в давні часи. День починається з того, що гурт хлопчиків ходить вулицями із дзвониками в руках, вигукуючи: “*Tsaleto, Saleto*”. Вони отримують від господарів їжу. За звичаєм, у цей день відвідують цвинтар, на могилу, до підніжжя дерев’яного хреста, викладають щось із їжі. Кульмінаційним моментом свята є, зви-

Святилище індіанців Акома — Ківа

чайно, виконання ритуального танцю (“*paash-koï*”). Головною дійовою особою знову був кошаре — на протигагу урівноваженим священикам, він поведився легковажно. Під час виконання “танцю скальпу” виводив людей за собою й демонстрував їм, як себе розмальовувати та вбирати спідницю качина (ритуальний одяг танцюристів). Він брав без дозволу “медичні” барабан і тріскачку (тобто атрибути, які використовувалися в обрядах зцілення) і розташовував виконавців ритуального танцю так, що жінки ставали позаду чоловіків. Усі сміялися й розмовляли один з одним, а він показував, як треба рухатися, і наостанок — як правильно рухом руки вигнати хвороби.

Жерці Акома приділяли особливу увагу рухові сонця. Так, на південній частині плато було визначено точку, з якої касик — “спостерігач сонця” дивився на вранішнє небо та фіксував розташування тіні на місцевості — щоразу, коли наближалось рівнодення⁴³. З настанням дня зимового сонцестояння (*Koachansiwatsask*), яке відзначається наприкінці січня, протягом чотирьох днів кожен житель приймає блювотний засіб, а на п’ятий день виготовляє молитовний жезл. З цього дня забороняється вжвати сіль, а також м’ясо, так само як мати статеві стосунки. Безпосередньо перед днем зимового рівнодення чоловіки спускалися в долину й закопували кожен свій молитовний жезл на полі, натомість жінки йшли до краю плато й кидали його вниз. У день, на який припадало зимове сонцестояння, кульмінацією його вшанування було дійство, де головними дійовими особами були качина, які приходили з іншого клану. Вони мали досить войовничий вигляд, випромінювали силу та міць, і босоніж, співаючи пісень, здійснювали ходу навколо поселення. Кожен тримав у руках молитовний жезл. Вони шукали маленьких хлопчиків, які виконували роль кроликів і голі ховалися в щілинах скель. Учасники процесії витягували “кроликів” і випускали їх на “свободу”. Вважалося, що ця церемонія була цілющою для хворобливих дітей, проте для цього необхідно було стати її учасником чотири рази. Вони залишалися в селищі чотири дні. Місцем їх розташування вночі ставала ківа, сюди ж їм приносили їжу. Перед тим, як залишити поселен-

ня, учасники церемонії виконували ритуал вигнання духів. Слід додати, що першого дня, на який припадало рівнодення, вождь поселення приносив дарунки сонцю — для цього виготовлявся мініатюрний одяг. У цей день виконували “танець війни”.

Відзначається також день літнього сонцестояння (він фактично збігається з днем св. Іоанна, який припадає на 24 червня). В Акома він супроводжувався різноманітними змаганнями та іграми. З його нагоди жителі Акома знову готували молитовні жезли. Проте тепер спеціально призначали двох чоловіків і двох жінок, які жертвували ці ритуальні атрибути сонцю (а також *K'obishtaiya* — духам невидимих життєвих сил) на східному краю плато⁴⁴.

Перед тим, як навесні жителі Акома залишали поселення і спускалися на рівнину, щоб обробити ділянки землі, військовий вождь проводив церемонію зцілення: два знахарі-шамани виконували танець орлів, під час якого занурювали своє орлине пір'я в золу, а потім виганяли ним хворобу з осель. Серед інших атрибутів зцілення — медичний кубок (в якому вони можуть побачити відьом), а також кри-

тал — знахарі-шамани періодично підносять його до своїх очей. Тоді ж відбувалося драматичне дійство, яке символізувало боротьбу з качина. Існувало повір'я, коли щороку в цей час качина знищувалися. Вони відмирили протягом тридцяти днів, а отже на 28-й день клан Антилопи влаштував дводенну церемонію — танці з метою відродження качина⁴⁵.

Раз на рік, наприкінці липня, всі жителі Акома поверталися на верхівку плато для виконання Танцю дощу. Його учасниками були дві групи — одна виконувала танець перші два дні, решта — два наступні. Ніч перед церемонією танцюристи проводили в ківі й виходили виконувати танок на сході сонця, починаючи з восьми різних місць навкруги плато, і далі рухаючись по колу. Військовий вождь, у свою чергу, обходив поселення й закликав жінок приносити їжу для учасників церемонії до головної ківі. Від них заздалегідь вимагалось не споживати сіль і м'ясо, а перед їжею прийняти блювотний засіб. Вождь поселення кожному з учасників вручав молитовний жезл. Група танцюристів відходила на околицю поселення і виголошувала над ними молитви⁴⁶.

Жінки пуебло у сучасному вбранні

Репродукція з: *Harold L. James. Acoma: the People of the White Rock. New Mexico: Rio Grande Press, 1970.*

Окремо слід згадати ритуал, який раз на п'ять років наприкінці літа виконувався біля однієї зі священних ків. Це був день, коли слід було "оновити" вогонь у поселенні. Біля ківи виконувалися ритуальні танці, складовою яких було видобування нового вогню за допомогою лучкової дрелі. Жінки розбирали жаринки по домівках⁴⁷. Зазначимо, що під час проведення церемонії ініціації хлопчиків у клані Маїсу, на верхівках кожної з трьох священних гір Акома члени клану розкладали багаття. Годилося також підпалити купу деревини перед своїм помешканням, а також на майданчиках, де виконувався ритуальний танок⁴⁸.

Відомостей щодо родинної обрядовості пубело Акома небагато. Відомо, що на четвертий день після народження, перед тим, як здійснити обряд хрещення й занурити немовля в басейн із водою, його виносили на північну частину плато, на самий її край, щоб представити Сонцю⁴⁹. Індіанці перейняли деякі елементи католицької весільної традиції, і розлучення подружжя офіційно тут не дозволяється. Щодо сватання, то батьки молодої (або молодого) вибирають серед односельців чоловіка з дружиною — їм належить бути "найкращим чоловіком" та "найкращою жінкою" (очевидно, сватами у нашому розумінні) й ці двоє вели молодих після вінчання до їхньої домівки, мили нареченому та нареченій голову⁵⁰, та давали їм необхідні поради. Першим промовляв чоловік-сват, і обдаровував молодого, а його дружина — молоду. Молодий дарував молодій сукню. Як зазначалося, розлучення в пубело Акома було заборонене, проте безумовно, що даний звичай мав місце в дійсності. Так, викладання ззовні перед дверима чоловічих життів було достатнім знаком того, що його дружина надалі не бажає з ним жити. Аналогічно, якщо чоловік певним способом перекидав ковдру через свої плечі, після чого виходив з хати, цим він демонстрував свої наміри розлучитися з дружиною⁵¹.

Окремо зупинимося на обрядах ініціації. Через них проходили хлопчики та дівчата, які досягли 13-річного віку. За цим стежив військовий вождь особисто. Батько звичайно обирав кого-небудь з односельців в опікуни дитини. Для нього спеціально готувалися молитовний жезл, молитовне пір'я індика та молитовне борошно, а також сигара, яка запа-

лювалася й відразу ж гасилася. Опікун забирав половину борошна та пір'я до свого брата (дядька) — щоб той вплив пір'я у волосся ініціанта (він же давав дитині ім'я). Церемонія ініціації відбувалася в головній ківі, куди опікун приносив дитину — вона сиділа в нього на плечах. Повернувшись обличчям до вітваря, він вкладав молитовне пір'я в руки дитині і, тримаючи її в своїх руках, виголошував молитви. Після цього пір'я покладалося на вітвар. Далі церемонія відбувалася за участю качини та "блазнів". Разом вони піднімалися на верхівку ківи та зчиняли галас — голосно кричали й тупотіли ногами, щоб "налякати" новачка. Після цього шкура буйвола, якою прикривали вхід до ківи, прибиралася й вниз, у внутрішній простір святилища, скидалися подарунки — горіхи й фрукти. Наступним етапом було ритуальне шмагання дитини (а також опікуна) — для цього їх ставили в центрі вітваря. Ритуальний танець тривав цілу ніч. За звичаєм, дитина носила молитовне пір'я на голові протягом чотирьох днів, після чого дружина опікуна в себе вдома мила "неофітові" голову й знімала пір'я. Вона годувала дитину сніданком, дарувала новий одяг, а також фрукти, горіхи, зерна маїсу. Останні дитина мусила принести додому і власноручно посадити в землю. Протягом чотирьох днів уся родина ініціанта постувала — утримувалася від споживання солі та м'яса. Після ритуалу шмагання хлопчика дядько дитини по материнській лінії знову заносив хлопчика до ківи (з дівчинкою цього вже не робили). Там на них чекали вождь поселення, деякі члени клану Антилопи, а також ті, хто уособлювали качина. Маски лежали на землі. Вождь виголошував молитву, поклавши руки дитини на голову одного з качина, який тримав у руках молитовний жезл⁵².

Спадає на думку колись почуте: описати обрядове життя індіанців — це все одно, що сліпому описати слона. Видається, церемоніальне дійство індіанців — це буде чи не останнє, що зрозуміє "біла" людина на цьому світі. Проте є те, що надзвичайно співзвучне кожному по обидва боки океану: Акома, це дивовижне Місто під Небом, була одвічно покликана слугувати зв'язком між людиною та землею. Ландшафти (а ширше — вся земля) Акома та її околиці асоціюються насамперед з їх значенням для збереження "культурної

пам'яті”, а отже їх функціонування невід'ємне від існування людей. Тому всі атрибути середовища (в широкому розумінні цього слова) є священними для його мешканців. Для пуебло Акома “культурний ландшафт” є символом їх ідентичності, а отже його збереження є стрижнем і головною умовою їх існування. Стає зрозумілим, чому на всій території, де мешкають індіанці пуебло, суворо заборонено вести відеозйомки. Та й фотозйомки також суттєво обмежені (насамперед — на території кладовища, а також усередині храму) — про це свідчать численні щити-попередження. За нашими спостереженнями, жоден з відвідувачів не наважився порушити це правило.

Зараз у Небесному Місті постійно мешкає близько 50 осіб. Інші члени громади проживають у навколишній місцевості, але житло тримають, і збираються всі разом на верхівці гори на свята. Основне заняття місцевого населення — сільське господарство. Вони традиційно обслуговують іригаційні системи, а також обробляють засушливі землі. Сіють маїс, вирощують різноманітні овочі. Щодо речей повсякденного вжитку — одягу, а також продуктів харчування, індіанці вирушають до крамниць найближчих містечок, насамперед — до Альбукерке. Надзвичайно розвиненим залишається гончарство, відчутним поштовхом до його збереження є туристичний бізнес. Проте якість посуду поступово втрачається — справжні витвори є дорогими, а отже не стають предметом широкого збуту серед туристів. Церква Сан Естебан дель Рей збирає до себе прихожан. У звичайні дні — численних відвідувачів поселення. Під пильним наглядом поліцейських вони ховають фотоапарати й намагаються очима “увібрати” в себе дивовижний інтер'єр храму, який височить під небом Акома три з половиною століття.

У свято сюди зійдуться пуебло з усіх околиць. І тоді на кам'яних терасах звучатимуть барабани — як сотні років тому. Їх гуркіт не турбуватиме могил предків, які скупчилися бі-

ля підніжжя церкви. Позначені хрестами, вони надійно захищені прямокутником глинобитних стін, які вінчає частокіл виліплених з глини голів тотема — чи то ведмеда, чи то мавпи.

Нехай і надалі на цьому далекому клаптиковій скелястій землі під Небом сонце змінюється дощем, будні — святами, а людські засмагли обличчя — дивовижними масками. Нехай і надалі її мешканців бережуть їхні боги.

31. *Sedgwick T. William*. Op. cit. — P. 182.

32. *Lips Eva*. Op. cit. — P. 101.

33. *Dozier P. Edward*. Op. cit. — P. 138–139.

34. *Lips Eva*. Op. cit. — P. 101.

35. Згідно з легендою індіанців керес, саме Масеві привів людей через сіпапу на цей світ, вказував їм шлях і давав назви поселенням.

36. “Батько-Сонце”, так само як “Мати-Земля”, були вищими божествами у керес, до яких належать пуебло Акома. Згідно з легендою, світ створився внаслідок їхнього шлюбу. “Мати-Земля” могла завагітніти або від сонячного променя, або краплі води. Звідси висока питома вага ідеї запліднення, а отже — у всіх церемоніях простежується мотив родючості й достатку (*Sedgwick T.* Op. cit. — P. 234). Відповідно, люди, які з'явилися від цього шлюбу — пуебло — виповзли як з материнського подолу з глибини землі на верхню “площину” світу — на землю (*Lips Eva*. Op. cit. — P. 101).

37. www.americana.ru/p_amer/prayer_stick.htm.

38. *Parsons E. Clews*. Pueblo Indian Religion. — Lincoln; London, 1996. — Vol. 1. — P. 593–595.

39. *Nabokov P.* Op. cit. — P. 6.

40. *Дожье П. Эдвард*. Знач. праця. — С. 233.

41. http://www.lazardev.com/FourCorners/1_acoma.htm.

42. Слід зауважити, що число чотири було сакральним для індіанців загалом, і для пуебло Акома зокрема. Так, чотири рази протягом дня виголошувалася молитва, чотири дні породілля залишалася в ліжку після пологів, чотири дні після смерті людини на могилу приносили їжу; чотири дні (або тижні) тривала жалоба по померлому (*Sedgwick T. William*. Op. cit. — P. 236–237).

43. *Nabokov P.* Op. cit. — P. 23.

44. *Parsons E. Clews*. Op. cit. — P. 538.

45. *Ibid.* — P. 539.

46. *Ibid.* — P. 540.

47. *Nabokov P.* Op. cit. — P. 18.

48. *Parsons E. Clews*. Op. cit. — P. 540.

49. *Nabokov P.* Op. cit. — P. 19.

50. Слід зазначити, що ритуальне миття голови є чи не найхарактернішою рисою для всіх пуебло. Слід додати, що волосся звичайно не стриглося — це ж стосувалося й чоловіків. Якщо ж в цьому виникала потреба, то відрізане волосся обов'язково спалювалося — вважалося, що інакше воно буде підхоплене чотирма вітрами, які розвіють здоров'я та долю його колишнього господаря (*Sedgwick T. William*. Op. cit. — P. 252).

51. *Ibid.* — P. 184–185.

52. *Parsons E. Clews*. Op. cit. — P. 541–542.

The author continues to describe Acoma Pueblo known as “Sky City” which located on a sandstone mesa in the central part of the state New Mexico (USA). Acoma's cultural traditions including main calendar events and some sacred ceremonies are in a spotlight. Among the latest the author mentioned dances to the rain and corn in thanks for the gods. The Fiesta of San Esteban is the Acoma's biggest festival, others include: All Soul's Day, San Juan's Day and winter solstice rites. The Pueblo's religion incorporates traditional Indian beliefs as well as Catholicism. According to the Acoma's tradition land is the major source of physical and spiritual life.